

KERECSENYI EDIT

OROMFALAS HÁZAK KISKANIZSÁN

®
Zsigárdi u. 2.

A Bajcsai utca részlete 1965-ben

A Bajcsai utca részlete 1965-ben

Kiskanizsa ma sem csupán földrajzilag alkot jól ekülönülő városrészt, hanem építészetében, gazdálkodásában, szokásaiban és viseletében is évszázadok óta külön világ. Fiataltjai ritkán kötöttek házasságot a kanizsaiakkal, életvitele, népviselete pedig hosszú időn át a sormásiak, eszteregnyeiek és más környező falubeliek előtt állt követendő példaként. Mindezek okait a múltban kereshetjük.

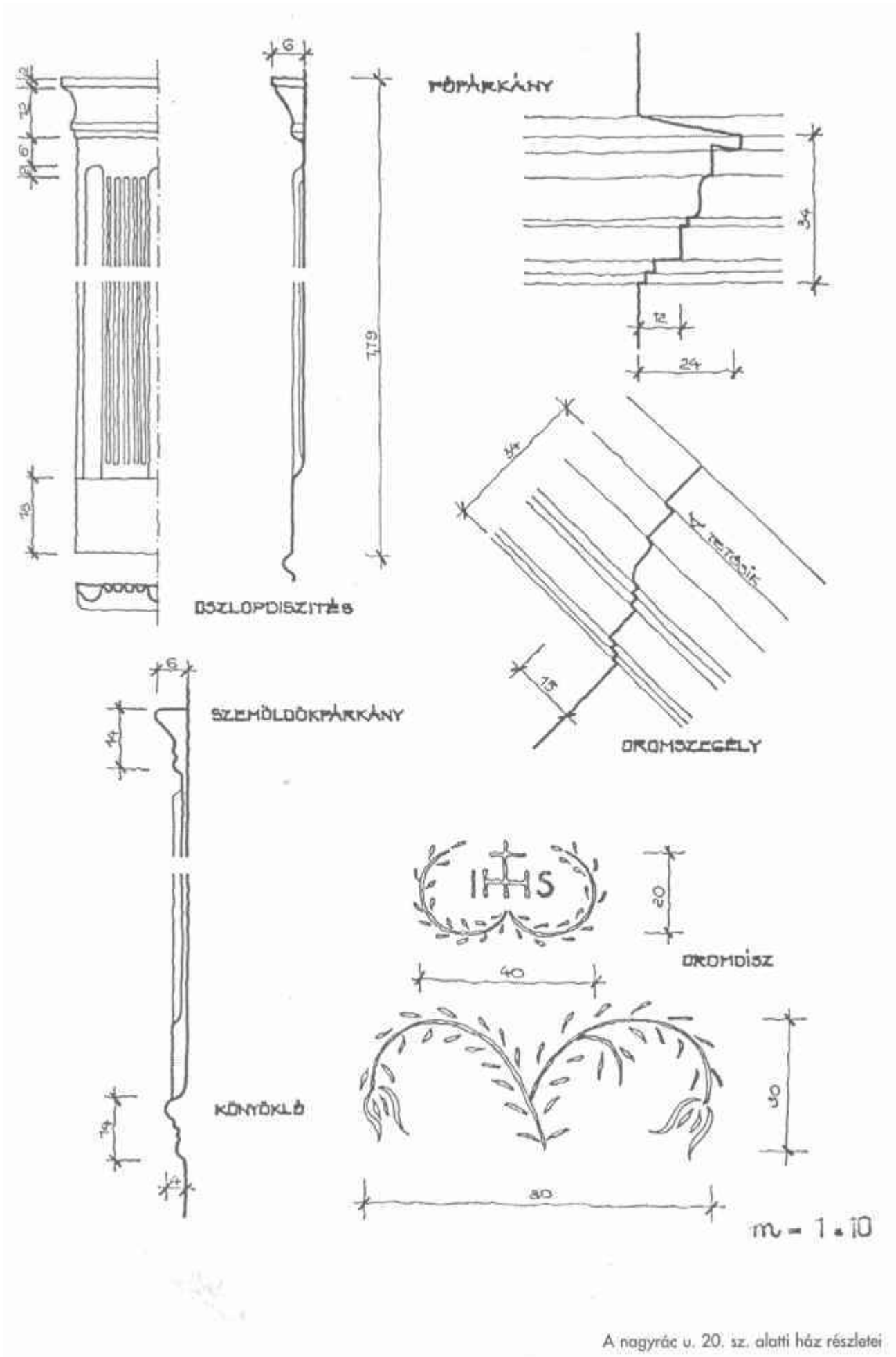
Kiskanizsa a Rákóczi-féle szabadságharc után indult rohamos fejlődésnek. Főleg a Kis- és Nagyrác utcában mintegy 200 olyan török és rác telepedett le a hódoltságot túlélte földműves lakosság szomszédságában, akik itt alapítottak már családot, s vidékünket érezték otthonuknak. De sorra érkeztek horvát, vend, német sőt egyéb nemzetiségű telepesek is. Így jött létre Kiskanizsa szabálytalan településszerkezete, majd szalagtelkes utca-hálózata.

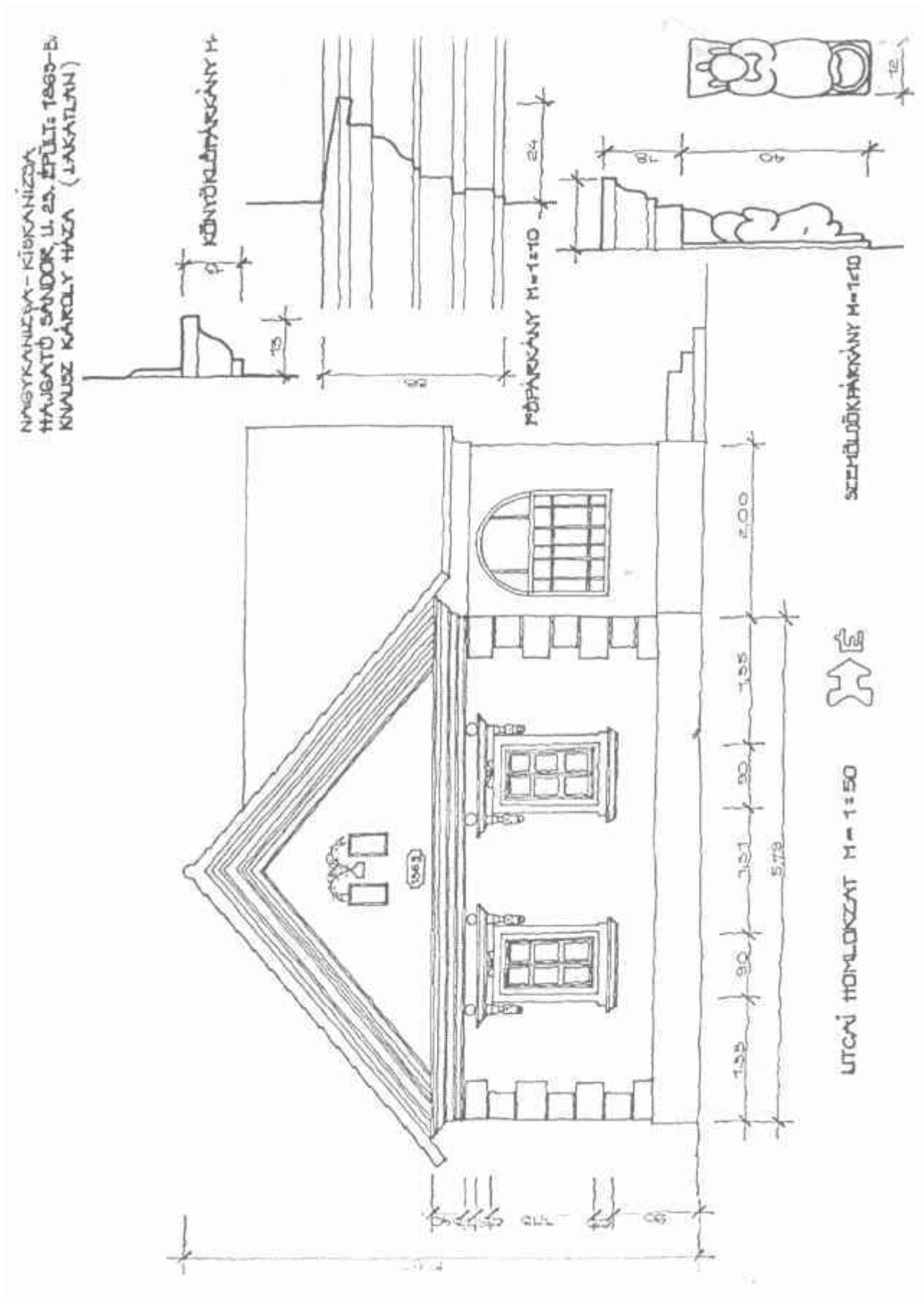
E sok nemzetiségű lakosságból ötvöződött össze nemzedékek során a kiskanizsai polgárság, mely a múlt század derekára sok értékes tulajdonságot hordozó néprajzi csoporttá vált, s Kanizsa valamint a környező települések lakosságától nyelvben, viseletében és életmódjában egyaránt elkülönült.

E kis néprajzi csoport főbb tulajdonsága, hogy szilaj, eszes, önértékes, fajtáját és szülőföldjét odaadóan szereti. Mindenféle munkában roppant ügyes, szorgalmas és takarékos. Kitűnő üzleti érzékkel megáldott.

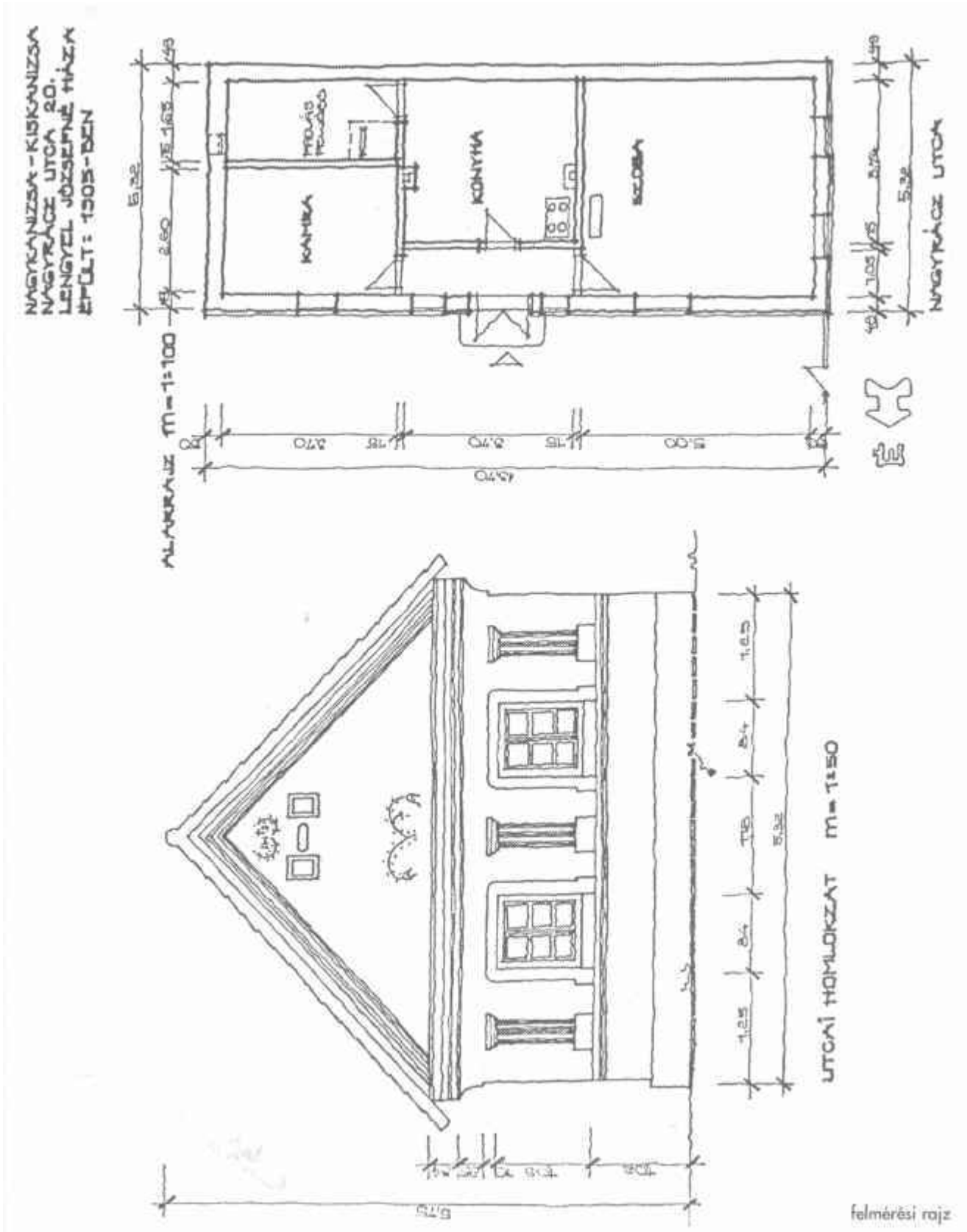
A kiskanizsai polgárok a település növekedésének arányában egyre inkább belterjes gazdálkodással, kertészkedéssel, s a mezőgazdasági termények értékesítésével, piacozással biztosították megélhetésüket. A családok igyekeztek minél több földet, szőlőt szerezni; talán ezért rájuk a SÁSKA jelző, mely kezdetben gúnynév volt, ám ők azt mindinkább büszkén vállalták.

A népes és módos kiskanizsai családokban hajdan 6-7 gyermek is született. Ezek érkezését isten ajándékának tartották, hisz a kertekben, a mezőn, a szőlőkben és a jószág mellett egyaránt sok munkás kézre volt szükség.

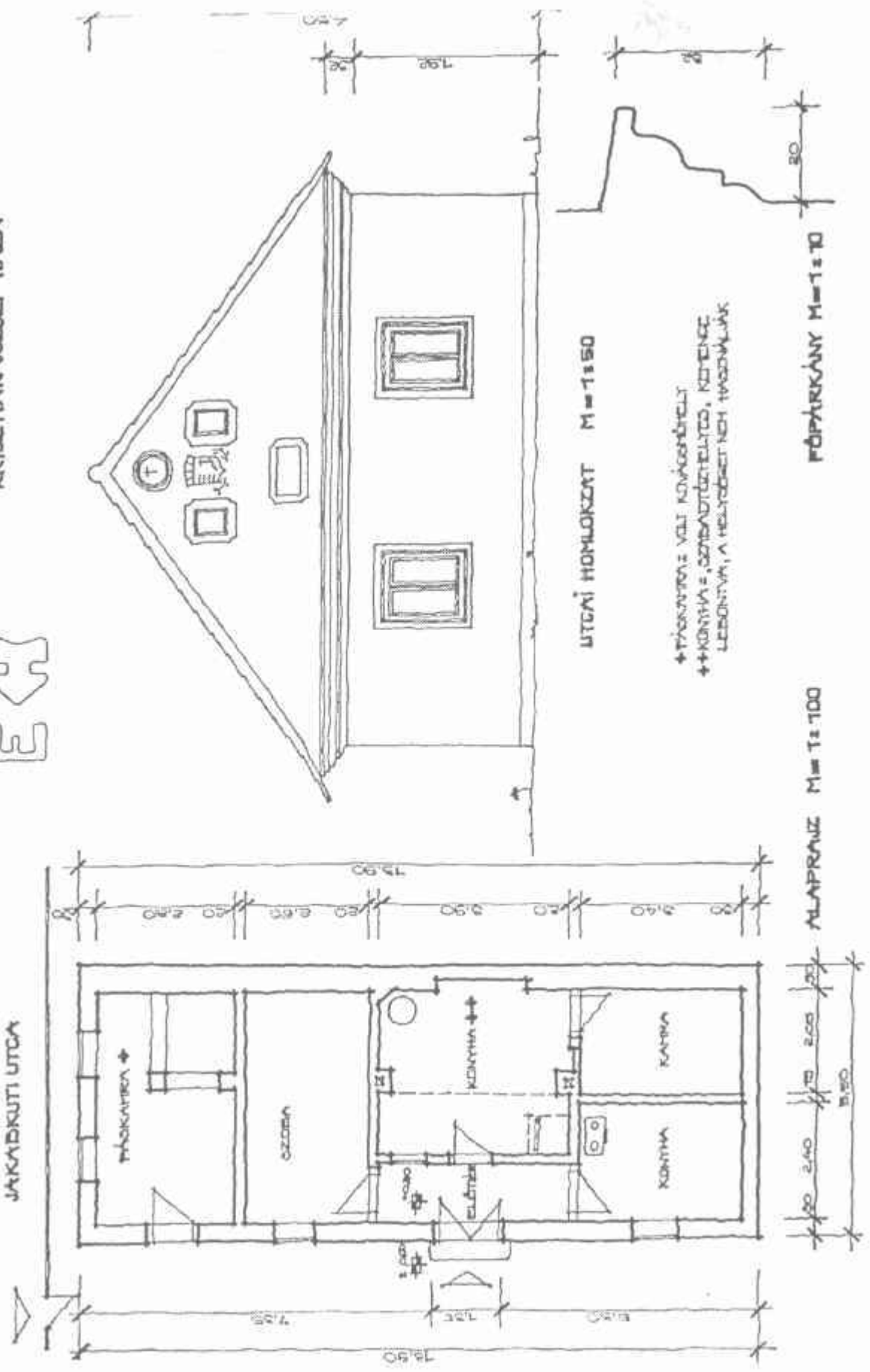
felmérési rajz

felmérési rajz

NAGYKUNIZSA - KISKUNIZSA
 JAKABKUTI UTCA 23. ÉPÜLT: 1000 - BAN
 KRISZTIÁN JÓZSEF HÁZA

É H

felmérési rajz

Mivel gyorsan nőtt a lakosság, az 1860-as évektől a régi fatalpas, vályog- és tömésfalú házak helyett mind több végoromfalas, fehérre meszelt téglaházat építettek, melyekből még az 1950-es évekre is jócskán maradt. Igaz, a vasúti hálózat kiépítése némileg elsoványította az addig jól jövedelmező fuvaros mesterséget s a közvetítő kereskedelmet, ám a mindenkori piaci viszonyok iránt érzékeny kiskanizsaiak előtt megnyitotta a távolabbi hazai és osztrák piacokat. A családok egy-egy tagja ugyanis igyekezett a vasútnál elhelyezkedni, hogy ezzel biztosítsák a kedvezményes, esetleg ingyenes áruszállítást.

Eme évtizedek nemes arányú, klasszicista, végoromfalas portáiról a Thúry György Múzeum az 1960-as, 70-es években számos felmérési rajzot és fényképet készített. Ezek az utcafrontra épített, háromszögű oromfallal záródó, fehérre meszelt házak (1. sz. fotó) mint a fésű fogai sorakoztak a telekhatárok mentén egymás mellett az udvarokban hosszan elnyúlva. (2. sz. fotó).

A hajdan volt nagy tudású kiskanizsai építő- és kőművesmesterek változatos formájú nem túlzásfolt, erősen tagolt párkányokkal és oromfalakkal építették a házakat. A homlokzatokat lapospillérek, a falból néhány cm-re kiugró vakolatkeretek, illetve oszlopok díszítették. Az udvari bejárat előtt gyakran timpanonos, két oszloppal alátámasztott „forházat”, „kódisállás”-t találtam. (3. sz. fotó)

A házak utcafrontján a két ablakos „első-szoba” volt mindig (4. sz. fotó), mellette a külön bejárátú konyha, melyből kis előszobát, „folosót” választottak le. Ezt követte az ugyancsak az előszobából nyíló, „hátsó szoba”, a „kis-szoba”, majd a már udvarról nyíló, különféle rendeltetésű kamrák. Valamennyit gerendákon nyugvó deszka mennyezet borította.

A masszívan megépített tágas padlást különféle termények: kukorica, bab, hagyma, dió tárolására használták, de oda rakták fel a szobákból már kiszorult, a nagymama által a staférungba hozott szublátládát, a régi képeket, a disznóöléskor használatos edényeket és a csak karácsony előtt szerephez jutó betlehemet is.

E régi klasszicista stílusú házak közül - a legtöbb helyén már sáttortetős kockaház sőt kétszintes lakóház áll - néhánynak a felmérési rajzát megmutatjuk olvasóink.

Az egykori kovácsmester 1866-ban épített házát (lásd rajzolt változatunkat az 51. oldalon), a néphagyomány szerint még a kanizsai várból származó téglalapokra rakták és úgynevezett „talpasház” volt. A gerendavázat részben vályoggal, részben téglával töltötték ki. A hátsó fal 50 cm vastag volt. A párkányt az utcai homlokzaton gazdagabban, másutt szerényebben tagolták. A két szélső oromfal kiképzésére azonban ekkor még nem fordítottak különösebb gondot.

A hajdani szabadkéményes, bolthajtásos konyha kemencéjét és tűzhelyét az 1930-as években bontották el, a padláson azonban még megtaláltuk a téglából épített bolthajtást. A ház végoromfalát még az 1973. évi felmérés idején is a vakolatba karcolt magyar ámer díszítette, de a kör alakú keretben korábban még olvasható JHS katolikus jelkép akkorra már lekopott, miként az építető neve és az építés éve is...

Lengyel József né Nagyrác utca 20 alatti háza - habár a tulajdonos tudomása szerint csak 1905-ben épült - a felmérés idején (1973-ban) a tiszta klasszicizmus jegyeit hordozta magán. Valószínű, hogy a Kiskanizsán oly közkedvelt neoreneszánsz karcolt, virágos oromdíz a család emlékezetében rögzült, az 1905-ben végzett korszerűsítés alkalmával került a házra. (Moglehet persze, hogy e díszítési mód valóban már a múlt század derekától szokásos volt Kiskanizsán, de sem rajzolt, sem írott forrás nem tesz róla említést. A régi kőművesmesterek: mint pl. Bali László és Magyar Lajos leszármazottai ugyanis elmesélték, hogy elődeik előszeretettel karcolgattak az oromfal friss vakolatába különféle rozmaringos, tulipános virágmotívumokat.)

©
Felsőtemető u. 1. 1983-ban

©
Fogadalmi kereszt a Szepetneki utcában
1988-ban

Az oromfalra került általában a megrendelő vallásos érzületét bizonyítandó, a már említett JHS szöveg, valamint a két kis padlásablak közé az építés éve, alája pedig néha a tulajdonos neve is. Az arányosan, szépen díszített oromfal nagyban növelte a mester tekintélyét.

Sajnos, a népi építészet eme szép emléke is a múlté már...

Az egymást követő nemzedékek igénye, Ízlése másutt is rányomta bélyegét az épületekre, a családi házakra. A Nagyrác utca 20. szám alatti házhoz hasonló, igen gazdag oromszegéllyel és főpárkánnyal épült a Hajgató Sándor utca 23. alatti ház is, melynek oromfalán 1973-ban még olvasható volt a keretbe foglalt építési év: 1863, s jól látható az olyan kedvelt, vakolatba karcolt, reneszánsz hangulatot keltő cserépből kinövő virágokat ábrázoló díszítmény is.

A házat először 1895 táján tataroztatta gazdája. Ekkor tüntették el az eredeti vakolatpilléreket. Helyette a kései eklektika jegyében armírozták, azaz vakolatból készített kőutánczat elemekkel díszítették a homlokzati falsík széleit. Majd a kiskanizsai házaknál divatos építészeti elemek mintájára a két homlokzati ablakot gazdag vakolatkerettel, szemöldök- és könyöklő párkánnyal övezték, sőt figurális díszítménnyel is gazdagították.

Az 1930 táján végzett következő tatarozás alkalmával zárt verandával azaz „forház”-zal bővítették és korszerűsítették a házat. Helyén ma a kiskanizsai építészetre igen jellemző, gondosan karbantartott sátor-tortós kockaház áll, előtte kis virágoskerttel és divatos kerítéssel.

Az 1960-as években - amint első képünk mutatja - még sok fehérre meszelt, végoromfalas ház sorakozott egymás mellett a Bajcsai utcában, de másutt is. Harmonikus arányukat, nemes formájukat a helyi népi építkezésre oly jellemző díszítésüket a közízlés irányította, mindenféle túlzástól mentesek voltak. A két kis padlásablak között néha kis fülkét képeztek ki, melyben Szűz Mária, Szent Flórián vagy más szentek szobrát helyezték el.

Legnagyobb kultusza talán Szent Flóriánnak, a tűzvészek ellen oltalmazó szentnek volt Kiskanizsán, ki nek tiszteletére 1867-ben szép kis klasszicista kápolnát emeltek a róla elnevezett téren. A belőle rég eltűnt szobor helyén a szentet ábrázoló festmény, Mária és Jézus szobra, egy feszület és sok virág látható. (Sajnos, e fogadalmi kápolna sem óvta meg Kiskanizsát az 1883. évi pusztító tűzvésztől.)

©
Czigány u. 17/a és b.

Az útkereszteződésekben álló fogadalmi kőkereszteket ma is szeretettel gondozzák az őket emeltető családok vagy az utcabeliek. (6. sz. fotó)

Kiskanizsa utcaképe ma ugyancsak változatos. Sátor- vagy manzárdtetős kockaházak váltogatják egymást az elvétve megmaradt, immár sárgára meszelt régiebb végoromfalas házakkal, ám ezek két kis homlokzati ablakát többnyire hármassá ablakosra cserélték már. (6. sz. fotó) „Utcafrontos”, „hosszúház” ma is csak kevés található. Ám egyre egyre több a kétszintes, lehetőleg előkertes családi ház, melyek változatosan hol nyeregtetővel, hol kontyos- csonkakontyos tetővel néznek az utca felé. Számos példásan szép arányú, népies hangulatot idéző található közöttük, mint pl. az általunk is bemutatott Bajcsai utca 24. alatti családi ház, melynek elődje szintén fehérre meszelt, végoromfalas épület volt. (7. sz. fotó)

®
Bajcsai u. 24.

(A szerző fotóival)